

Sosiaalidemokraattien Suomi sisällissodan jälkeen

Niko Kannisto: Vaaleanpunainen tasavalta? SDP, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2016. 691 s. ISBN 978-952-5976-42-7.

Paavo Haavikko nimesi vuonna 1977 ilmestyneessä *Kansakunnan linja* -teoksessaan maailmansotien välisen Suomen ”Tannerin tasavallaksi”. Sosiaalidemokratia oli vaihtanut vallankumouksen lipun valtakunnan väreihin ja valinnut demokratian, ja tämä oli ollut ”1920-luvun sisäpoliittisesti tärkein tapaussarja”. Brittihistorioitsija Anthony Upton piti kuitenkin tätä tulkin-
taa vääränä. 1920- ja 1930-luvun Suomi oli ollut ”suojeluskuntien tasavalta”.

Haavikko ja Upton olivat eri mieltä siitä, miten pitkään sisällissota oli leimannut yhteiskuntaa. Vastakkain oli myös kaksi eri näkemystä siitä, millä tavoin kansallista eheytyä oli toteutettu: demokratisoitumisen tietä vai voittaneen puolen hegemoniana.

Tutkijat ovat edenneet tämän vastakkainasettelun taakse. On kysytty, miten demokratia ja sisällissodan perintö mahdollisesti kietoutuivat toisiinsa. Millä tavoin vaikuttivat itsenäistymistä ja sisällissotaa edeltäneet prosessit, joissa kansakunnan rakentuminen ja luokkaristiriitojen avautuminen olivat liittyneet yhteen? Monet ovat tähdentäneet 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kansallista integraatiota ja sisällissodan odottamattomuutta. He ovat selittäneet sisällissotaa

ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän vallankumouksen luomalla tilanteella. Toisaalta on korostettu sisällissodan pitkäaikaisia vaikutuksia muistoina ja traumoina. Tällaisia seurauksia on etsitty myös kysyttäessä, miten oli mahdollista, että laajan ja tuhoisan sisällissodan ja vastavallankumouksen voiton jälkeen poliittisen järjestelmän muodoksi vakiintui demokraattinen tasavalta. On kehitelty tulkintoja siitä, miten sisällissodan kokemus ja tulos rakentuivat osaksi kansallista integraatiota ja suomalaista demokratiaa, sen edellytyksiksi, rajoiksi ja sisällöiksi.

Vankalla väitöskirjallaan Niko Kannisto liittyy kansallisen integraation tutkimuksen pitkään linjaan. Hän on ottanut tehtäväkseen analysoida aiempaa perusteellisemmin vaihetta, jonka hän arvioi ratkaisevaksi kansalliselle integraatiolle. Hän keskittyy sosiaalidemokratian asemaan ja suuntautumiseen.

Työn suuria ansioita on, että se on tehty tietoisesti tutkimuskeskustelun kriittiseksi puheenvuoroksi. Kriittikin teema jää kuitenkin suhteellisen kapeaksi. Kannisto kiinnittää huomionsa tutkijoiden käsityksiin siitä, miten nopeasti kansallinen eheytyminen eteni. Tämä kaventaa kuvaa paitsi aiemmasta tutkimuksesta myös Kanniston omasta työstä. Syntyy vaikutelma, että tutkimus keskittyisi punaisten ja valkoisten kuilun umpeutumismuutoksiin, vaikka niin Kannisto itse kuin jo aiemmat vuoden 1918 merkitysten tutkijat ovat edenneet syvemmälle. Vaikutelmaa lisää otsikko ”Vaaleanpunainen tasavalta?”. Se on kysymysmerkittä kannessa, kaiketi vahingossa, ja yhteenvetona otsikossa, jossa se ilmaisee integraation nopeutta korostavaa johtopäätöstä.

Kannisto on kehitellyt tutkimustehtävänsä nationalismin tutkimuksen pohjalle. Anthony D. Smithiin nojautuen hän toteaa nationalismin peruseräiteiksi kansallisen itsenäisyyden, yhtenäisyyden ja identiteetin. Tukena ovat myös Hans Kohnilta tuleva jako poliittiseen ja etniseen nationalismiin sekä Roger Brubakerin erittelyt kansalaisuuden merkityksistä. Sisällissodan jälkeinen runsaan puolen vuosikymmenen aika hahmottuu muutoksena, jossa nationalismin peruseräiteiden varaan rakennettiin sosiaalidemokratian sisällyt-
tämistä ja sitä suunnannutta yhteiskunnallista integraatiota.

Nationalismin tutkimuksen esittely ei jää irralliseksi taustoitukseksi. Siitä rakentuva teoreettinen lähestymistapa saa todellista merkitystä historiallisessa tarkastelussa. Suomen tapaus tuntuu kuitenkin toisinaan illustroivan nationalismitutkimuksen ideoita sen sijaan, että näitä käytettäisiin teoreettisina välineinä Suomen tapauksen erityisten ja yleisten piirteiden osoittami-

seen. Tähän suuntaan olisi ollut mahdollista edetä tarvitsematta vahvassa mielessä vertailevaa tutkimusasetelmaa. Suomen tapauksen avulla olisi voinut myös koetella teoreetikkojen väitteitä. Teorian käyttötapa on tuonut yksityiskohtaisen aineistolähtöisen kuvauksen vastapainoksi rohkeita yleistyksiä, usein niin, että nationalismiteoreettinen teesi esitetään suoraan yleistyksenä suomalaisista tapahtumakuluista. Tutkijalla on vaikeuksia suhteuttaa teoreettista käsitteistöään – myös nationalismin käsitettä – siihen, millaisin käsittein ja luokituksin hänen tutkimansa toimijat jäsensivät todellisuuttaan, määrittelivät ongelmia ja kamppailivat ratkaisuisista.

Nationalismiteoreettiset erottelut ohjaavat myös esityksen jäsentelyä. Pitkässä ensimmäisessä käsittelyluvussa kuvataan työväenliikettä muotoutuvassa kansallisvaltiossa sekä vuosien 1917–1918 poliittisissa mullistuksissa. Seuraavaksi edetään jakautuvan työväenliikkeen asemaan sisällissodan jälkeisessä valtiossa. Tämän jälkeen kansalliselle itsenäisyydelle ja yhtenäisyydelle annettuja merkityksiä tarkastellaan ensin nationalismin poliittisten ja sitten sen etnisten elementtien kannalta. Viimeinen pääluke keskittyy kansalliseen identiteettiin ja toiseudun konstruktioihin.

Kohnin esittämän kahtiajaon kriitikot ovat esittäneet, että poliittisen ja etnisen yhteisön ajatukset yhdistyvät vaihtelevin tavoin missä tahansa nationalismissa. Tämän myös Kannisto hyväksyy, mutta hän ottaa silti kohnilaisen erottelun jäsentelyynsä ja joutuu vaikeuksiin. Nationalismien eri elementtien yhdistelmät olisivat olennainen kysymys esimerkiksi itsenäistymishistoriaa ja sankaruutta käsittelevissä osuuksissa, jotka on sijoitettu etnistä nationalismia käsittelevään pääluokun.

Nationalismien teoreetikot Kannisto hallitsee hyvin, samoin tuon ajan Suomea käsittelevän tutkimuksen. Olisi ollut hyvä hyödyntää enemmän sellaista tutkimuskirjallisuutta, joka olisi tukenut suomalaisten ilmiöiden sijoittamista kansainväliseen kontekstiin. Ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän vallankumouksen jälkeisenä aikana, monikansallisten imperiumien hajottua, odotushorisontteja värittivät kansainväliset kriisit sekä niiden vaihtelevat kansalliset ratkaisut.

Tarkastelun rajaaminen sosiaalidemokraattiseen puoluetoimintaan on perusteltua. Sosiaalidemokratia oli kuitenkin edelleen puoluetoimintaa laajempi poliittinen liike. Se kantoi sellaista poliittisuutta, joka läpäisi työväenliikkeen eri toimintamuotoja ja ylläpiti työväenliikettä. Tätä poliittisuutta olisi ollut paikallaan pohtia puoluetoimintaan keskityttäessäkin.

Sosiaalidemokraateilta kannanottoa vaatineiden kysymysten kirjo piirtyy joka tapauksessa tavattoman

moninaiseksi. Lähdeaineisto on kasvanut laajaksi. Aikalaiskirjallisuus, sanomalehdet, sosiaalidemokraattiset puoluejulkaisut sekä valtiopäiväasiakirjat ovat tärkeimpiä ryhmiä. Sosiaalidemokraattisten puolue-elinten pöytäkirjoja ja johtohenkilöiden arkistoja käytetään, ja sosiaalidemokraattiseen kunnallistoimintaan kurkotetaan Tampereen ja Urjalan aineiston avulla. Kirjassa on 2008 lähdeviitettä ja 691 sivua. Tutkimustehtävä uhkaa joskus hukkua tapahtumien ja kannanottojen yksityiskohtaisen ja polveilevan kuvauksen peittoon. Esityksessä olisi ollut tiivistämisen, selkiyttämisen, ristiriitaisuuksien karsimisen ja kielellisen viimeistelyn varaa.

Kansallinen integraatio oli tärkeältä osalta poliittisten ristiriitojen vakiintumista. Työväenliike kiinnittyi yhteiskunnan rakenteisiin myös siten, että eri elämäntilanteille perustettiin porvarillisista erillisistä työväenjärjestöistä, työväenjulkisuuden osana ja laajemman kansallisen julkisuuden sisällä. Sosiaalidemokratian voima perustui siihen, että se pystyi yhtä aikaa sekä ottamaan etäisyyttä vallankumousryhtykseen että kantamaan vuoden 1918 punaista perintöä. Se kävi kommunistien johtaman vasemmistosuunnan kanssa petossyytteiden värittämää kamppailua työväen oikeasta edustamisesta, vanhan työväenliikkeen perinnön oikeasta jatkamisesta sekä siitä, miten ”työväen” oli luokitettava sisällissodan kokemusta ja tulosta, Venäjän vallankumousta sekä ensimmäisen maailmansodan jälkeistä kansainvälistä poliittista ja taloudellista kriisivaihetta. Työväenliikkeen jaon suomalaisissa erityispiirteisissä näkyi, miten suhde Neuvosto-Venäjään ehdollisti suomalaista valtiota ja määräsi sallitun toiminnan rajoja.

Niko Kanniston analyysi antaa vahvaa pohjaa tällaisille osin jo aiemmasta tutkimuksesta avautuville johtopäätöksille. Niiden kehittelyä olisi edistänyt se, että hän olisi määrätietoisemmin ylittänyt yksitasoisen kysymyksen siitä, miten ja millä vauhdilla kansallisen integraation esteet poistuivat tai pysyivät. Tämä kriittikki ei estä tunnustamasta Kanniston väitöskirjan huomattavia ansioita. Nationalismiteoreettiseen lähestymistapaan perustuva työ edustaa uutta kerrostumaa suomalaisessa työväenliikkeen historian tutkimuksessa. Se tarjoaa teräviä oivalluksia ja runsaasti tietoa siitä, miten sisällissodan jälkeisiä poliittisia toimintakäytäntöjä ja myös sosiaalidemokraattien politiikkaa suuntasivat paljolti selviöiksi omaksutut mutta myös vaihtelevasti tulkitut käsitykset, joita tutkija voi kutsua nationalismiksi.

PAULI KETTUNEN, PROFESSORI, VTT
HELSINGIN YLIOPISTO